

1

MESEČNIK ZA LJUDSKO PROSVETO

V

Stou Jupaaiti

Mano:

Oton Župančič — petdesetletnik.

naši slovestveni zgodovini nimamo primera, da bi cel narod tako cenil, tako poznal in tako priznaval kakega še živečega pesnika, kot cenimo in priznavamo mi Slovenci našega Otona Župančiča.

Rojen 23. januarja 1878 na Vinici v Beli Krajini, kot sin tamošnjega učitelja, je že zgodaj zvezal svoje pesniško srce z zaslanjanim žitjem belokranjske zemlje. Vsak glas v naravi budi v njegovi duši globok odmev, ki ga nam daje v sijajno predelani umetniški obliki — v pesmi. Vsakemu svojemu notranjemu doživetju ume dati s fino lahkoto poetičen izraz.

Pisati pesmi ni lahko; to ni samo zlaganje lepih besed v rime, prazno žvenklanje, ki se lepo sliši. O, ne! Pesem — umetnina je resnično globoko notranje doživetje, je potres čistega, dobrega in lepega srca. Našemu Župančiču, ki je poet po božji volji, je dano, da s silnim, neomejenim obvladanjem jezika pove vse, tudi najtanjše, najgloblje. Tam, kjer bi se mi jecljaje mučili, da vsaj približno izrazimo svojo misel ali svoje čustvo, tam je njegova beseda gladka in pojoča kot melodija.

On je mojster jezika. V svojih pesniških umotvorih nam kaže in nas uči rabiti obsežnost slovenskega jezika. Njegovi mnogi prevodi iz skoraj vseh evropskih jezikov, sečitajo tako neprisljano kot da so slovenski originali.

Oton Župančič je napisal več knjig pesmi. Po prvi „Čaši opojnosti“ in po mladostni zbirki „Čez plan“, se je povzpел do resne in močate izrazitosti v „Samogovorih“, kjer meri svoje moči v gestu:

Kuj me, življenje, kuj!
 Če sem kremen, se raziskrim,
 če jeklo, bom pel,
 če steklo — naj se zdrobim.

Njegovo tesno duševno sorodstvo z zemljo in z našim kmetiskim narodom je izluščilo njegov najlepši in največji biser „Dumo“. V njej proslavlja našo grudo in poje

pesem zeleno uso,
 pesem vetra in vej in trave in solnca na travi,
 pesem hitečih in pesem stoječih valov,
 pesem srebrnih in pesem zlatih valov —
 pesem potokov in pesem žit.

Nežno miluje njegov pogled naše kmetske kraje:

Kakor s trakovi so zvezane s cestami tu vasi;
cerkev je dvignila glavo preko streh,
z viška motri nehanje ljudi pod seboj,
ure jim meri in delo deli.
Hiše so hišice, okna so okenca, nagelj iz oken
lije zelen se po steni, rudeče se peni
v solncu tihi ta slap —
znamenje fantom, ki hodijo mimo čez dan
znamenje tajno za noč —

In se veseli zdravja in krepke robotosti naših ljudi:

... in pisanih rut so vesele tvoje oči,
zdravih, rujavih lic in bisernobelega smeha,
kretenj oglatih in hoje nerodne in kmečkih zadreg;
kletve robate ušesu so tvojemu vino,
krepka primera — dala bi zanjo cekin.

Hodil je po zemlji naši, pil nje prelesti, jo ljubil in njegovo
srce je zvenelo:

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš —
z oljem mu lečiš razpokano dlan,
šrambe mu polniš in vina mu vračaš za znoj,
daješ sena in otave za vola, ki vlačil je brano,
hodil pred plugom in družno potil se z oračem,
točiš cvetlicam v čaše medu, da pride bučela,
gnana od tajne skrbi spomladi na delo za božič;
ni gospodinje strah mrazov, zakaj nje družina
dvojno obleko ima, in čuješ na tnalu
trlice? In osnutek na statvah čaka že votka.
O, tam sveti duh razprostrl je krila nad mizo,
blažen je trud in blažen počitek družini.

Minili so časi, ko smo čitali le to, kar se nam je zdelo ko-
ristno in potrebno za vsakdanje življenje. Poznali smo pesmi le
bolj po petju, da bi se pa poglobljali vanje, jih pobožno čitali, to
se nam je zdela potrata časa.

Danes nam je postala poezija prijetno in dobrodejno krep-
čilo duše po trdem telesnem delu. Danes, mislim, ni pri nas niti
dekleta, niti fanta, ki ne bi se včasih, v tistem nedeljskem popol-
dnevu, zatekel s knjigo pesmi v rokah, v tiho kamrico svojega
srca, da tam pod vplivom pesnikove glasbe, odkriva svoja naj-
lepša, najgloblja, najskrivnejša čuvstva.

Ker človek ne živi samo od kruha — — —

Joža Lovrenčič:

Pereči ogenj.

Povest izpod Jamnika.

Lipnica je tiha voda in tih je svet ob njej. Levi breg se strmo dviga in preide v prijetno raztegnjeno planoto plodnega polja in šumečega gozda, na desnem bregu se pa svet rebri in holmi, dokler se ne vzpne na Jamnik, odkoder se razgleduje Sveti Primož, ki pozdravlja pred seboj navpične stene Kroparske gore, za katero se vleče zelena Jelovica, ki kakor pljuske preko Martinčka v Bohinj.

Tiha je Lipnica, kakor bi se zavedala svoje kratke poti. Tam gori za Kamno gorico butne izpod Jelovice v ravno polje in komaj pride k sebi, že mora goniti vigence in mline, na sekirarno mora teči in se opogumi še le, ko sprejme Kroparščico in se veselo zažene pod Brezovico skozi selo, ki mu je dala ime. Še dvakrat jo zajezi in ujamejo na mline in žage in tako priteče pod Češnjico in Lazi tiho mimo Ovsiš in se izliva med jelšami in vrbjem po dveurni poti v objem močni sestri Savi.

Tiha je Lipnica, tihe so prijazne vasi ob njej.

Tudi cesta, ki jo spremlja, je bila tiha. Tiha do onih let, ko je hotel Tomanov Lovre iz Kamne gorice, ki je bil za poslanca in je imel dolgo brado, da bi tekla železnica iz Radovljice po Lipniški dolini. Ljubil je svojo Kamno gorico, ljubil Lipniško dolino in ji je hotel dobro.

Pa so se zbrali Kroparji, se pogovorili in so rekli:

„Ne, ne maramo, da bi ropotalo po naši dolini in jo smradilo!“

In so zmagali.

Gorenjska železnica je stekla ob Savi in ko so se Kroparji postavljali, češ, Lovro se je moral udati in še ministrstvo, mi smo prodrli in zmagali, so se Otočani onkraj Dobravske planote in še Posavci, Ljubencani in kar jih je še onkraj Leš in Brezij smejali in bili zadovoljni...

Tako je ostala dolina ob Lipnici tiha in tiha je bila cesta, dokler niso nastavili v Jelovici žag in niso zapele sekire.

Tedaj ni bila cesta več tiha. Oživel je. Od jutra do večera so škripali po njej težko s hlodi naloženi vozovi in še Kroparji so vozili v Podnart na postajo dan na dan žeblje. Skripanje je polagoma prešlo v navado, zlilo se je v pokrajino in ni motilo tihote.

Tihoto je poslej motil edino rezki žvižg lokomotive, ki se je zlasti pod večer pred dežjem slišal po vsej dolini in je bilo, ko da draži Kroparje.

Tihi kakor dolina, kakor plodna polja, kakor obrasle rebri in holmi, tihi kakor hiše in hišice po vaseh in vasicah so bili ljudje. Kratkih besed so bili in zaprti in še ob nedeljah in praznikih so bili zapeti. Tehtali so besede in gledali, da je vsaka prav padla in je ni bilo ne preveč ne premalo.

Tako so živeli in bili zadovoljni s staro vero in starim denarjem, s starimi navadami in potrebami in moštvom. Dan je bil enak dnevu, nedelja nedelji in potekalo je leto za letom, da sta zadovoljnost in mir prehajala skoraj že v dolgčas.

Tista leta, ko je stekla železnica, pa se je zgodilo, kar je vzbudilo celo dolino in je bila polna dogodka, ko v onih davnih dneh, ko je bil Rožman na Češnjici še svobodnjak in je moral dati soldata in je šla njegova mlajša hči Lenčica na vojsko, ker ni imel sina, in se srečno vrnila in je še slišala peti pesem o sebi. Tega dogodka niso spravili v pesem, a živel je še dolgo in jaz sem ga slišal in ga povem.

I. Na preji.

Bel v belem snegu, ki je visoko zapadel, se dviga na Češnjici ponosen kmetški dom kakor grad v pripovedki iz davnih dni. Na samem stoji sredi splošne ravnice, koncem katere sosedujejo še trije, štirje kmetje, v rebri pod gozdom pa se stiskajo ponižne kajže in zdi se, da zavistno gledajo na gruntarje spodaj na planici, bogato obdarjene z vsemi dobrotami. Na holmu, ki se vzpenja ob strani, domuje v starinski podružnici sveti Tomaž in posreduje med kmeti in kajžarji. A kakor je star, se mu ni posrečilo, da bi zabil razliko med njimi in jih izenačil po misli in besedi, kaj šele po zemlji.

Kakor kajžarske bajte ob gruntarskih hišah so hiše onih štirih kmetov ob belem ponosnem domu, ki je enonadstropen in krit z opeko in ima obzidano dvorišče, onkraj katerega se postavlja, prav kakor dom, gospodarsko poslopje s hlevom in skednjem.

Visoka vrata, ki se zgoraj bočijo in so iz zelenega kamna, vabijo v dom. V kamen so vklesani rožni okraski, sredi loka pa je vdolbena letnica 1547 tako čudno, da je ne znajo več brati in vedo samo iz izročila, da je dolgo, dolgo, kar govori in priča o najstarejšem naselniku. Na desno in levo od vrat so okna, na desno dve, na levo tri. Niso to okenca ko pri sosedih, res so okna in tudi železa, ki so vdolbena vanje, niso navadna: navzgor in navzdol prehajajo v zaokrožene polže in izgledajo kakor mladike z

razvitim cvetom, zlasti ker so pod cvet in v cvetu samem rdeča, ko bi jih vzel kovač pravkar iz ognja. Kot letnica v vratih, pričajo tudi železa, da niso delo novih časov. Tudi okna, ki v ravni vrsti gledajo iz nadstropja na ravnico in preko nje v dolino, so enako zapažena, le srednje nad vrati je za tri druge široko in ima še lepše omrežje, ki je pa spodaj vzbočeno nazven in izgleda kakor balkon, na katerem bi človek pričakoval, da se pojavi zdaj zdaj grajska gospodična.

Pa je ni, da bi gledala iz velike tople gornje sobe pri oknu, kako lepa zima je zunaj, kako se lesketa v medlem solncu bela ravnica, kako so stoletne tepke pred hišo lepe v snežnem nakitu, ki jim ga stresajo sive vrane, ko priletijo nanje in se zazibajo na veji in lačne oprezujejo, kam bi se spustile. Rogljasti odtisi njihovih razčeperjeno stopajočih nog so v snegu kot tajna pisava, v katero prehaja tu in tam tudi sled pretkane košatorepke, ki se je ponoči priklatila do hiš in stikala okoli njih.

Se ne prav dobro izhojena gaz drži do glavnih vrat; tam blizu hiše jo preseka sled sani, ki vodi od dvorišča in se gubi preko ravni na zapadno stran proti gozdom. Gaz, iz doline prihaja in vanjo preide še ona od kajžarjev, je tiha in mirna in je tudi kot v pripovedki: stopinje gredo v ponosni dom, nazaj še nobena. Ali je ponosni dom res začaran grad, ki vabi, a ne izpusti nikogar, ki je prestopil njegov prag?

Ne, ni začaran grad to, Rožmanov dom je, ponosni kmečki dom je, kot ga ni devet fara naokoli.

Pri Rožmanovih imajo prejo in prelje, ki so prišle od kajžarjev in tam doli iz Lazov in Ovsiš, so hodile v celo in utrle gaz.

V prostrani hiši brnijo kolovrati, da je veselje. Na klopi okoli mogočne zelene peči, ki ima na vogalu upodobljeno višarsko Mater božjo, sedijo štiri postarne prelje, po dve in dve mlajši pa na klopi ob levi steni pri oknih in še onkraj bele javorove mize. Vsaka ima poleg sebe kup prediva, po katerem zgrabi, ko ji poide povesimo s preslice, da napolni vreteno, ki se nevidno vrti, dokler se ne nabere na njem toliko niti, da je več ne more sprejeti, pa tudi če bi jo skušala še tako spretna prelja spraviti nanj, in se zato kar ustavlja.

Mati Rožmanka je tudi med preljami. Ob peči sedi in goni svoj kolovrat tako pridno, kot bi hotela pokazati, da tudi njene stare noge in roke še lahko tekmujejo z mlajšimi.

„Toliko prediva je, mati Rožmanova, da bi trem hčeram lahko napravili balo, kakršne nima vsaka!“ je spregovorila stara Juštinova teta, ki je najrajši govorila o ženitvah.

„Bi, bi,“ je Rožmanka odgovorila in bila vesela priznanja, a v njenem kratkem odgovoru je bila le tiha žalost. Žalost, ker ji Bog ni dal hčera, ki si jih je tako želela. „Vsaj eno“, je včasih rekla, „ker v taki hiši brez deklet tudi nič ni!“.

Prelje so to čutile in Juštinova teta je nadaljevala:

„Bo pa Janez tako založen, da mu ne bo treba iskati bogate!“

„Če nima že take izbrane?“ je podvomila Logarica iz Lipnice, ki je bila najboljša prelja v dolini in so jo hodili od blizu in daleč za božjo voljo prosit, naj bi se odtrgala in prišla prest, kjer so imeli preje, da je niso zmagovali z domačimi.

„Za Mlinarjevo gleda,“ je povedala Primka, visoka suhotna ženica, ki bi menil, da se čez hrbet prelomi, ko se je upogibala nad kolovratom in popravljala konopec, ki ji je zdrsnil s kolesa.

„Nič ne vem, nič ne pove. Kar bo izbral, bo imel, jaz mu ne bom branila. Oče bo bolj gledal, ko bo izbiral,“ je Rožmanka odgovorila vsem trem in še dekletom, ki jim njena beseda ni bila neljuba.

„Na kolenih naj Boga zahvali, katero bo izbral,“ je menila Primka in pogledala po dekletih, ki ji niso pritrdile in ostale tihe, da ne bi izdale skrite želje, ki je sleherni zaplala v dnu srca, ko je ugledala kje Rožmanovega Janeza. Ko jih je prosila Rožmanka, da bi prišle prest, so koj obljubile. Vsaka je menila, da se prikupi materi in da tekom tedna mogoče le opozori nase Janeza, ki je sicer tako kratokbeseden, kakor bi bila vsaka beseda cekin in bi je bilo škoda zgubiti.

„Ančka, Micka, Lenka, Franca, ali ne?“ jih je še izzivala Primka, ko je videla, da molčijo.

„Preveč dela bi bilo, težko bi se privadila na tako bogatijo!“ se je odrezala Mihova Franca s kajž za vse in se tako izmaknila odkritemu odgovoru in ustregla svojim tovarišicam, ki so ji pritrdjevale.

„Res je to!“ so zagostolele druga za drugo.

„O, saj sem se jaz, ki tudi nisem prišla bogve s kake bogatije,“ je ugovarjala Rožmanka in tako s svojo besedo namignila, da bi se tudi bajtarske ne branila, če bi le bila delavna. „Spočetka je res težko,“ je nadaljevala, „ko ne veš, kje bi prijela in kje začela, ko je toliko, a polagoma se uživiš, privadiš se in potem gre, da je veselje. Da bi posedala, pa res ni časa. Če je treba v kajži

gibati cel dan, moraš na kmetiji noč in dan, če nočeš, da vse zastane.“

„Saj, saj!“ se je oglasila pritrjevalno Juštinova teta, ki bi rajši videla, da bi se ne bil zaobrnil pogovor v take splošnosti, v katerih se ji je navadno jezik zataknil.

Logarica je ustvarila kolovrat, tako tehtne so se ji zdele Rožmankine besede.

„Prav pravite, mati Rožmanova!“ ji je pritrčila in še z vso odvažnostjo ugotovila, koliko kmetij je prišlo pod zvonom Sv. Miklavža na nič in vse le zato, ker ni bilo pridnih gospodinj.

Ko so tako govorile, je prišla v hišo visoko izpodrecana dekla, rdeča v obraz in močna, da je kar žehelo zdravje od nje. Pri vratih je obstala in povedala materi Rožmanki, da je živino opravila, da je izkidala gnoj in potem še podkurila v kuhinji ter pristavila vodo.

„Prav, Rozala, prav!“ je bila Rožmanka zadovoljna in ji še rekla, naj malo prisede in počije, če ni drugega dela.

„Kaj bi počivala, mar počijte vi, mati, pa pustite meni kolovrat!“ je dejala Rozala in že stopila k Rožmanki, da prevzame njeno delo.

„No, pa daj!“ je bila mati pripravljena in ji prepustila kolovrat in odšla v kuhinjo, da uredi in pripravi za časa večerjo.

„Neugnana si, Rozala!“ je pohvalila Logarica dekle.

„Kakor ajd je! Kdo bi mislil pred šestimi leti, ko je prišla služiti k Rožmanovim, da bo tako dekle kdaj. Sibko je bilo, da bi jo vsaka sapica podrla, na, sedaj pa zaleže za velikega hlapca! —“

Rozala se je zasmejala, da se je hiša napolnila njenega smeha, in še je moško odgovorila Primki:

„Kdo bi ne bil močan, če se mu tako dobro godi ko meni pri Rožmanu!“

„Pa korajžna si, korajžna!“ jo je pohvalila Lenka.

„Česa naj bi se bala?“

„Taka si ko ona Rožmanova Lenčica, o kateri poje pesem, da je kar sama šla na vojsko in jo imajo še zdaj namalano tam zunaj na steni pri hlevu. Tudi ti bi šla.“

„Saj bi šla, če bi bilo treba. Meniš, da bi se ustrašila kakega dedca!“

Dekleta in žene so se zasmejale Rozali in njeni bahavi besedi, ki jo je pospremila s krepko kretnjo, kako bi dedca sunila, če bi se morala boriti.

„Zato se te pa vsi bojijo in ti ne upajo ne ene črhiniti, — medtem ko nam vedno nagajajo...“ je opomnila Franca.

„O, saj se, saj se, postavljajo se, da bi katerega ulovile. Komaj čakajo, ali jih ne vidiš!“ je podražila dekleta Logarica in se zadovoljno zasmejala.

Dekleta pa huda in užaljena:

„Kaj, ulovile; saj imamo vsaka svojega in še vesel je, če ga pogledamo!“ —

Mati Rožmanka se je vrnila v hišo in stopila k stenski omari, nad katero je bila polica in na njej petrolejka, ki je bila še redka prikazen na kmetih in je v drugih hišah še niso poznali.

„Mračni se,“ je rekla, „luči bo treba!“

Tedaj ko je prižigala, so zapeli zunaj zvončki. Rožman in sin sta se vrnila s sanmi s postaje v Podnartu, kamor sta vozila cel dan izpod Jelovice onkraj Brezovškega vrha hlode. Zapeljala sta na dvorišče, odkoder je oče kmalu prišel. Janez je pa še razpregal in oglašal konja in se potem prikazal v hišo.

Nič ni rekel, ko je vstopil. Približal se je peči, kjer je že oče sedel v zapečku in zadovoljno pihal iz svoje čedre, ki je bila pravo bohinjsko delo.

„Ali ti je mraz, Janez?“ so ga pobarala dekleta.

„Kdaj bo mraz!“ je odvrnil kratko in odmaknil roki od peči ter sedel na klop.

Mati je prinesla večerjo in ko so posedli vsi okrog mize, je oče odmolil in so jedli. Še so vsi zajemali dobro polito kašo, ko je Janez odšel in ni črhnil.

„Nataknen je,“ je pripomnil oče, „pa ga bo že minilo!“

(Dalje prihodnjič.)

Dr. M — č:

Idejni temelji našega gibanja.

Češčani in njihove stranke, ki si niso dali truda, da bi proučili program našega gibanja, prihajajo do neresnih in neutemeljenih trditev, češ, da smo mi razredno gibanje, ki smatramo kmetijski sloj kot razred. Drugi zopet govore, češ da je kmetško gibanje stanovsko gibanje, ki je v ostrem nasprotju z vsemi drugimi stanovi, ki slučajno niso kmetje.

Ne eno ne drugo ne stoji. Mi nismo niti razredna niti stanovska stranka, ker po našem programu kmet ni razred, ni niti stan, temveč je on narod sam, in vsi drugi stanovi in razredi so samo posamezne veje, katere vzrastejo iz tega narodnega debla in

ki naj ojačajo to deblo in mu dajo možnost razvoja. Če pogledamo v zgodovinski razvoj kateregakoli naroda, vidimo, da je v početku narod obstojal samo iz enega sloja, t. j. kmetškega, in takrat je bil kmet obrtnik, tehnik, trgovec itd. Še-le pozneje so se razvili razni stanovi, ampak vedno le kot sekundarni, kateri imajo služiti v dobro celokupnosti in v prvi vrsti tistemu sloju, kateri je izvor vsega, t. j. kmetškemu sloju. Tudi če pogledamo s stališča absolutne potrebe za človeštvo, opazimo, da je predvsem kmet nositelj družinske tradicije in prenovljevanja človeškega rodu. Mi vidimo po izkustvih, da vodi abnormalno in nenaravno življenje v mestih polagoma k degeneraciji, k padanju rojstev in v daljni posledici k izumiranju celih družin in se morejo mesta držati le na ta način, da dobivajo vedno sveže in nove sokove s kmetov, tako da je tozadevni kmetški stan nositelj glavne dobrine, ki prihaja v poštev pri vsaki organizirani človeški družbi, t. j. nositelj življenja.

Na drugi strani je pa tudi kmet edini producent neobhodnih človeških potrebščin in sploh prvin, katere daje on drugim stanovom za produkcijo drugih sicer potrebnih, ali manj nujnih proizvodov. On daje ne samo za življenje neobhodni živež, temveč dalje tudi volno, bombaž, svilo za obleke, kožo za usnje in čevlje, itd.

Dokler se kmet ni zavedal svoje važnosti v človeški družbi, bilo je lahko preiti preko njegovega pomena, in samo pri njegovi politični nezrelosti je bilo mogoče, da se je v zadnjih 60 letih razširil takozvani liberalni gospodarski nazor, ki je po svojem bistvu antisocijalen, materijalističen in tudi pogrešen v svojih temeljnih principih, v kolikor napačno ocenja vrednote. Svetovna vojna, katera je bila dosedaj največja revolucija človečanstva, je pomedla tudi z liberalnim gospodarskim nazorom, a ugotovila je tudi predvsem, da je kmet najvažnejši faktor države. Tako v strelskih jarkih kakor pri preskrbovanju prehrane, in to sta dva najvažnejša faktorja pri obrambi države, je bil kmet tisti, kateri se je edini uveljavil. Ni torej čuda, da je po vojni človeštvo porabilo te izkušnje in tako vidimo v vseh državah, da se je porodil mogočen kmetški pokret, ki zahteva nujno korekturo dozdej vladajočih nazorov glede etičnih, socijalnih in kulturnih vrednot. Daleč bi me dovedlo, ako bi hotel samo na kratko označiti uspehe kmetškega pokreta v posameznih državah, kakor so: Bolgarija, Češka, Rusija, Poljska, Danska, itd., samo toliko lahko rečem, da je naš

pokret samo majhen drobec ogromnega splošnega kmetijskega pokreta, kateri dosledno mora voditi k regeneraciji države in človeške družbe sploh. Kako velika je odvisnost vseh stanov od kmetijskega stanu, se vidi iz starega, preizkušenega pregovora: da kadar se kmetu dobro godi, se vsem stanovom dobro godi. To kar mi hočemo je, da se vlada v kmetiskem duhu, to pomeni, da je dolžnost države v prvi vrsti, da skrbi za socialno, gospodarsko in kulturno povzdigo kmeta kot nositelja države, da se s tem človeštvu vrne zdrav in naraven temelj, katerega je v prošlem materijalističnem veku skoraj izgubil. To pa ne pomeni po našem mišljenju, kar nam nasprotniki očitajo, da hočemo, da bode na vseh odgovornih mestih kmet od pluga in motike, ampak samo to, da hočemo, da bodi na vseh odgovornih mestih samo najsposobnejši, ali ki ima predvsem srce za delovno ljudstvo.

Janže:

Kaj ima pravico otrok zahtevati od svojih staršev potom sodišča?

Čečkrat se mi dogaja, da se mi po končanem razgovoru ali predavanju javi to ali ono dekle z zaupnim vprašanjem, kako naj si pomaga do bale ali dote, katere ji njeni starši oziroma bratje, očimi, mačehe nočejo dati. „Ali jih morem prisiliti, da mi dajo balo in doto?“, tako se glasi vprašanje.

Odgovor na to vprašanje pa ni tako enostaven. Smatram, da bo odgovor na to in na slična vprašanja glede dolžnosti staršev napram otrokom marsikoga zanimal in ga hočem zato priobčiti v „Grudi“.

Predno se spustim v podrobnosti, moram v kratkem pregledu prikazati dolžnost starišev napram otrokom, kakor jih predvideva naš obči državljanski zakonik. Te dolžnosti in njim odgovarjajoče pravice otrok nastajajo v glavnem:

- a) s samim rojstvom otroka,
- b) z njegovo ženitvijo,
- c) s smrtjo starišev.

a) Poleg dolžnosti, da otroka preživljajo, vzdržujejo in vzgajajo, imajo starši tudi dolžnost preskrbe.

Otrok je preskrbljen tedaj, kadar si lahko sam služi svoj kruh. K temu so mu stariši dolžni pomagati in dati otroku v to svrhu na

razpolago tudi potrebna sredstva. Takoj pa naj bo omenjeno, da s to dolžnostjo često soupada druga dolžnost staršev napram otroku, ki jo označujemo z opremno dolžnostjo. Tej dolžnosti staršev, ki nastopi ob ženitvi otroka, odgovarjajo opremne pravice otrok. S tem, da starši otroka opremijo, mu dajo balo in doto, ga namreč navadno tudi preskrbe.

H kakemu kruhu so dolžni starši spraviti otroke, o tem je jasno, da zakon ne more reči drugega kot: Vsak po svojih močeh. Isto velja tudi za opremo — tudi o opremi (doti, bali) more zakon reči le toliko, da so starši dolžni dati otroku svojemu imetju, ki ga imajo v času dajatve, primerno opremo.

Te odredbe so torej v glavni točki precej neodrejene in če se otrok res obrne sodišču za pomoč, skuša sodišče v nespornem postopanju (takozvani otročji sodnik) določiti primerno višino preskrbe oziroma opreme, če ne uspe, da se stranke poravnajo.

Zakaj zakon razlikuje med dolžnostjo preskrbe in opreme?

Dolžnost preskrbe je podobna dolžnosti vzreje, preživljanja in vzgoje. Odgovarjajočih pravic otrok na noben način ne more izgubiti ali se jim odpovedati. Pravica otroka na preživnino in preskrbo oživi, če postane otrok kdaj pozneje v življenju siromak in dela nezmožen. Tako na primer obdrži nezakonski otrok pravico terjati od nezakonskega očeta preživnino in preskrbo tudi, če se je nezakonska mati poravnala z nezakonskim očetom in sprejela kako odpravnino. Samo če se poravna z nezakonskim očetom otrokov varuh s pristankom skrbstvenega sodišča, potem taka poravnava drži in se nezakonski oče s plačanjem enkratne odpravnine reši daljnih obveznosti.

Preden pade otrok v pogledu preživljanja, vzgoje in preskrbe v breme občini, mora biti cela vrsta njegovih prednikov nezmožna nositi dotično breme. Med te spada predvsem oče, nato mati, nato stari starši po očetu in za temi stari stariši po materi. Pri nezakonskih otrocih starim starišem po očetu ni naložena ta dolžnost.

Nasprotno je pa dolžnost opreme, ki jo zakon nalaga ravno navedeni vrsti prednikov, samo pogojna dolžnost. Kdor se poroči brez vednosti in proti volji dotičnega, od katerega bi imel sicer pravico zahtevati opremo, izgubi to pravico in ne more zahtevati opreme od njega. Tudi kadar ima otrok lastno primerno premoženje, nima pravice na doto oziroma na dopolnitev dote. (V takem slučaju čisto gotovo velja isto tudi o preskrbi. Kar se pa preživnine in stroškov vzgoje tiče, pravi zakon, da se v takem slučaju

ti krijejo iz dohodkov otrokovega premoženja.) Kdor je enkrat dobil opremo, nima pravice, zahtevati opreme drugič, tudi če jo je izgubil in ga na izgubi ne zadene nobena krivda. Pravici na opremo se dalje otrok lahko odpove.

b) Mož je dolžan preživljati in vzdrževati ženo in otroke in jih preskrbeti. Da bi te dolžnosti lahko izpolnjeval, je opravičen zahtevati, da prinese nevesta v zakon kaj imovine. Tisti del imovine, ki se izroči možu radi pomoči pri izvrševanju gornjih dolžnosti, se imenuje dote. To doto mu lahko izroči sama nevesta, njeni starši ali kdo drugi. Doto si mož izgovori s takozvanim ženitovanjskim pismom, narejenim pred notarjem; često pa pred notarjem potrdi samo sprejem dote. Ženitovanjsko pismo kakor tudi potrdilo more veljavno narediti samo notar.

Ce ženin dote v resnici ne sprejme, jo more potom sodišča zahtevati po sklenitvi zakona samo tedaj, če si jo je z notarskim ženitovanjskim pismom izgovoril. Nasprotno pa ima hčerka pravico zahtevati doto tako prilikom ženitve kakor tudi pozneje, dokler zakon traja, in to ne glede na to, če ji je in kako ji je obljubljena, ker zakon izrecno nalaga starišem oziroma starim starišem dolžnost dotacije, kadar hčerka svojega premoženja nima. Kot ženin se lahko pred poroko tudi on obrne v svojem imenu na sodišče z zahtevo, da se nevestinim starišem naloži primerna dajatev dote. Po poroki pa kot mož take pravice nima več; po poroki ima tako pravico samo še žena, v kolikor se seveda tej pravici ni odpovedala.

Poleg dote, ki se da v zvezi s sklenjenim zakonom možu, tako da jo mož uživa, ostane pa last žene, ima pa hčerka pravico tudi na balo, katero ona tudi v zakonu sama uživa, ne da bi imel mož do nje kake pravice. Ker ostane tako dota kot bala last žene, spada po njeni smrti v njeno zapuščino, v slučaju ločitve zakona pa jo je dolžan mož ženi vrniti. Pripomniti je treba, da po zakonu razno opravo, bodisi hišno, gospodinjsko ali gospodarsko, ni smatrati za del bale, temveč za del dote.

Kadarkoli se obrne pred sklenitvijo zakona nevesta ali ženin ali oba skupaj, po sklenitvi zakona pa samo žena, na sodišče s prošnjo, naj se naloži njenim starišem dajatev primerne dote, tedaj odmeri sodišče višino opreme (bale, dote) tako, da ta višina odgovarja imovinskemu stanju dajalca v času dajateve in da je taka, kot jo po običaju dajo v dotičnem kraju enako bogate hiše. Pri tem se sodišče dostikrat ozira tudi na to, koliko bi zna-

šal v danem trenutku dolžni delež (vidi pod c) in odmeri doto in balo v tej višini, kar je seveda često zelo malo.

Opremo (balo, doto) more torej otrok zahtevati samo v zvezi s sklenjenim zakonom. Toda otrok se glede bale in dote lahko s stariši oziroma drugimi obvezanci pogodi tudi brez ozira na ženitev — toda tako pogodbo je smatrati za darilno pogodbo in mora biti tudi ta pogodba napravljena pred notarjem. K sklepu take darilne pogodbe pa se nikogar ne more prisiliti tako, kot se more prisiliti stariše ali druge obvezance k sklepu ženitovanjskega pisma, ko otrok lahko zahteva, da sodišče naloži obvezancu dajatev primerne bale in dote.

Istotako kot hči ima tudi sin pravico prilikom ženitve zahtevati primerno opremo od svojih staršev oziroma od starih staršev — seveda, če svojega premoženja nima. Tudi višino take opreme določi na zahtevo sodišče, upoštevajoč imovinske razmere staršev v času dajatve in velja tudi o tej opremi vse, kar je gori povedano o opremi hčere. Seveda bo sodišče navadno vedno smatralo, da sin nima pravice zahtevati opreme, če je preskrbljen (tudi, če je drugače brez premoženja).

c) Premoženje pokojnika se razdeli med dediče po odredbah testamenta ali pa, če testamenta ni, po odredbah zakona.

V slučaju razdelitve zapuščine po odredbah testamenta ima otrok pravico na dolžni delež, v slučaju razdelitve zapuščine na podlagi zakona pa na zakoniti del. Zakoniti deli otrok so enaki. Dolžni del znaša polovico zakonitega dela. Na dolžni ali zakoniti del otrok samo tedaj nima pravice, če ga je pokojnik pravomočno razdedinil, če se je dedščini odpovedal ali pa če je po zakonu izgubil dedno pravo, ker je zagrešil proti pokojniku kak zločin oziroma je nepostavno uplival na njegov testament.

V dolžni del pa se vračuna, kar je otrok dobil za življenja pokojnika, bodisi radi preskrbe, bodisi radi opreme. Deloma se na zahtevo enega od upravičencev zaračuna tudi, kar je dobil od pokojnika v dar. To je vzrok, da si sodišče pri določitvi višine preskrbe in opreme pomaga največkrat na ta način, da vzame za podlago v to svrho izračunani dolžni del in naloži starišem dajatev bale in dote v višini dolžnega dela. To je seveda največkrat zelo malo, ker je dolžni del minimum, kar otroku v vsakem slučaju gre. Istotako se uračuna tudi v zakoniti del, kar je otrok prejel v svrhu preskrbe ali opreme.

To je kratek pregled pravic, ki pristojajo otrokom glasom našega občega državljanskega zakona napram starišem. Ne bo napačno, če v zvezi s tem predočim cenjenim čitateljem posamezne slučaje, ki so v današnjem času česti in zelo aktualni.

Kako naj si pomaga n. pr. dekle, ki ji grozi sledeča krivica: Leta 1912 ji je umrl oče in zapustil celokupno posestvo materi, hčeri pa izgovoril dedni odpravek po sebi v znesku K 600. Mati se je kmalu na to poročila in že pred poroko zapisala svojemu bodočemu možu celokupno premoženje, hčerki pa je izgovorila odpravek po sebi v znesku K 1.600. Dekle se danes po 15 letih možu in zahteva od svoje hiše primerno doto in balo, smatrajoč, da s takega posestva, kot ga je dobil njen očim tako rekoč od njenega očeta, ne pomeni dote v znesku K 2.200 ničesar. Dekle zahteva primerno balo in doto tako od matere kot od očima, ki se oba branita dati kaj več, kot pa je bilo hčeri svoj čas izgovorjeno.

Dekle vpraša, ali more svojega očima in svojo mater prisiliti, da ji dasta kaj več. Odgovor na to vprašanje glasi: Očim ji ni dolžan dati drugega, kot svoječasno izgovorjene dedne odpravke, ki se jih je bil zavezal plačati. Očim ni dolžan dajati pastorkom bale in dote, ker zakon nalaga to dolžnost samo starišem in starim starišem. Mati je dolžna dati svoji hčeri doto, primerno svojemu premoženju. Ker pa mati nima danes nobenega premoženja — saj ga je izročila svojemu novemu možu! — hčerka tudi nje ne more prisiliti, da ji še kaj da.

Blizu je vprašanje, kje je to dekle skozi teh 15 let delala, v hiši svojega očima ali pri tujih ljudeh. Prav česti so slučaji, ko taka dekleta delajo v gospodarstvu svojega očima. Ta očim je bil med svetovno vojno morda vojak in je njegova pastorka med vojno reševala njegovo posestvo in delala pri hiši najtežja hlapčevska dela, misleč, da bo dobila ob priliki ženitve od hiše primerno balo in doto. Kljub temu pa ji očim odreče in ji ni pripravljen dati drugega, kakor samo izgovorjene dedne odpravke, češ, saj sem te pri hiši živel in oblačil, kakega plačila pa ti nisem nikdar obljubil.

S takim postopanjem očima se dekletu čisto gotovo godi krivica. Ali je dekletu mogoče pomagati potom sodišča, da se ji ta krivica ne bi zgodila?

Na to vprašanje bomo odgovorili v prihodnji številki.

F. T—k:

O srečkah in vrednostnih papirjih.

Nekoliko pouka onim, ki radi špekulirajo.

Na svetu je mnogo ljudi, ki bi radi brez večjega truda obo-
gateli ali prišli vsaj do najpotrebnejšega denarja. Ne da
jim miru špekulacijski duh, ki je tem jačji, čim preprostejši
je narod. Deloma tudi revščina sili ljudi, da se poslužujejo vseh
sredstev in potov, ki vodijo do denarja.

Osobito zadnja leta raste med Slovenci zanimanje za razne
srečke, čemur je po mojem mnenju vzrok splošno obubožanje.
Razni agenti to seveda dobro vedo in izkoriščajo v svoj prid. V
večina primerih imajo dobiček agentje sami, opeharjeni ljudje
pa upanje, ki se ne bo uresničilo.

Tako poznam primere, ko so ljudje plačali agentu za 2½%
državno loterijsko rento za vojno škodo ali za „vojno škodo“,
kakor se jo na kratko imenuje, po Din 464.— za komad, dočim
se je prodajala na borzah po Din 350.—, tedaj Din 114.— pre-
drago. V drugem primeru so plačali za srečke srbskega rdečega
križa po Din 345.— za kos, dočim so stale na trgu le Din 130.—.
Naletel sem celo na primer, da je dala stara ženica za navaden
lepo poslikan reklamen letak Din 320.—, v dobri veri, da je kupila
češko srečko, ki ji bo vrgla vsaj Din 20.000.—. Prav tako se tudi
dogaja, da prodajajo že izžrebane srečke, ki so seveda brez
vrednosti.

Največ ponujajo sedaj zgoraj imenovano rento „vojne škode“
ali po srbsko „ratno šteto“, srečke državne razredne loterije in
obveznice 7% državnega investicijskega posojila iz leta 1921.

Renta „vojne škode“ (2 in ½% obveznice državne
loterijske rente za vojno škodo) izdaja naša država od leta 1923.
dalje vsem onim, ki jim je bila priznana vojna odškodnina. To
so nekake zadolžnice, ki se glase na vrednost po Din 1000.— za
kos (to je takozv. nominalna vrednost) in donašajo 2 in ½%
obresti na leto. Nominalna vrednost se izplača imejiteljem, ko so
izžrebane. Vrhu tega donašajo tudi dobitke. Po načrtu se bo vsako
leto izžrebalo: 1 glavni dobitok za Din 1,000.000.—, 2 dobitka po
Din 500.000.—, 5 dobitkov po Din 200.000.—, 10 dobitkov po
Din 100.000.—, 20 dobitkov po Din 50.000.—, 50 dobitkov po
Din 20.000.— in 100 dobitkov po Din 10.000.—. Ker je bilo doslej
izdanih okrog 4,600.000 kosov obveznic po Din 1000.—, vseh do-

bitkov je pa letno le 118, zato je zelo malo izgleda na dobitek. Vrhu tega se pa po izjavah poznavalcev sploh ne ve natančno, koliko obveznic je bilo izdanih. Te obveznice je smatrati vsled majhnega števila dobitkov na eni strani in radi obrestovanja na drugi strani tako za srečke kakor tudi za vložni vrednostni papir. Osebito velja to sedaj, ko se prodaja za dobro tretjino nominalne vrednosti, to je: obveznico, glasečo na vrednost Din 1000.— (nominala), lahko kupiš za Din 330.—.

Kako brezvestno je postopala država nasproti vojnim oškodovancem pri izdaji tega papirja, se najbolj vidi iz borznih tečajev (prodajne cene). Leta 1924. se je prodajal po Din 110.— do 160.—, leta 1925. po Din 160.— do 360.—, leta 1926. po Din 360.— do 390.—, leta 1927. po Din 380.— do 410.—, dočim znaša nominalna cena Din 1000.—. Zakaj to? Zato, ker je določila država prenizke obresti, predolg plačilni termin (zadnje obveznice bodo izžrebane šele čez 50 let) in ker jih je dovolila prodajati tudi na borzi. Revni srbski kmetje so potrebovali takoj denar za obnovo domov, zato so pričeli obveznice prodajati. In ker donašajo samo 2 in $\frac{1}{2}$ % obresti, obrestna mera za hranilne vloge pa je znašala pri nas leta 1924. do 15% in znaša še vedno do 8%, zato so jih morali prodati toliko ceneje, ker je hotel kupec vložiti denar v papir le, ako je za vloženi denar dobil vsaj toliko obresti, kot bi jih dobil od vloge, če bi denar vložil v hranilnico. Samo na ta način je tudi razumljivo, da so bile 1924. najcenejše, sedaj so pa že precej dražje in donašajo okrog 6% obresti.

Za podeželske ljudi, ki kupijo vrednostne papirje zaradi dobitkov ali tudi zato, da vložijo v nje svoje prihranke, „vojna škoda“ tedaj ni preveč priporočljiva. Če jo pa že hočejo kupiti, tedaj naj jo kupijo pri kakih posojilnici ali solidni banki. Slednje jo prodajajo po vsakokratni ceni, dočim jo prodajajo agentje po 30 do 40% dražje, kakor je razvidno iz uvodoma navedenih primerov.

Srečke državne razredne loterije donašajo samo dobitke brez obresti in povračila kapitala. To je tedaj čisto špekulacijski papir. Kdor na vsak način hoče poskušati srečo, si jih lahko kupi, ker dajejo veliko izgleda na dobitek. Po novem načrtu bo zadela vsaka srečka. Vendar je visokih dobitkov zelo malo. Velika večina je tako nizkih, da se dobi le nekaj vložnega denarja nazaj. Kupi naj se jih istotako ne pri agentu, temveč pri denarnem zavodu. Poleg tega, da se zadovolji denarni zavod z manjšim zaslužkom, vodi ta tudi kontrolo nad žrebanjem, kar je

osobito pri nas važno, ker objavljajo časopisi samo visoke dobitke, dočim pošilja uprava razredne loterije liste (sezname) vseh izžrebanih dobitkov samo pooblaščenim prodajalcem srečk (denarnim zavodom). Sedaj se igra 15 kolo, 3 razred. Vsako kolo ima namreč 5 razredov.

V ostalem pa špekulacija ubija v ljudstvu delavnost, solidnost in nrvnost, zato moremo priporočiti samo nakup srečk v dobrodelne namene, kakor za zidanje društvenih domov, podpiranje ubožcev i. t. d., katere se tudi čimdalje v večji množini prodajajo. Treba je tudi paziti, da se ne kupi inozemskih srečk, ker so te v naši državi prepovedane.

Obveznice 7% državnega investicijskega posojila iz leta 1921 so serijozen vložni papir, ker se z njimi malo špekulira in donašajo redno 7% na leto. Če se jih kupi po borznem tečaju, pa celo 8%. Nominalna vrednost znaša namreč Din 100.—, borzni tečaj (cena) pa se giblje zadnje čase med Din 84 do 86.—.

Dasi se agentje s tem papirjem dosti ne ukvarjajo, ker ni špekulativen in se ne da z njim izdatno odirati, pa svetujem glede nakupa isto kakor za zgoraj navedene.

Da ne bo koga zapeljal nizek nakupni tečaj, odnosno visoke obresti ter državna garancija, omenjam, da se tudi ta papir šele v 50 letih izžreba, da tečaj ni stalen in da si je država pridržala pravico, da po 10 letih lahko zniža obrestno mero.

Se besedo o obrestni meri za hranilne vloge pri denarnih zavodih. Večina starih in solidnih denarnih zavodov obrestuje zadnje dve leti manjše nevezane hranilne vloge po 5%, na daljši rok vezane po 6%, izjemoma banke tudi po 7%. Pravilo je: Čim solidnejši je zavod, tem nižje obrestuje, in obratno. Peskova posojilnica je obrestovala po 15% in propadla. Ko sem pred par meseci opazil v oknu neke male banke, da je zvišala obrestno mero za hranilne vloge od 6 na 8%, sem rekel mimoidočemu znancu: Čez 14 dni bo tukaj konkurz. In je res bil! Najbolj varni in za kmetski stan priporočljivi denarni zavodi za nalaganje denarja so zadružne hranilnice in posojilnice, katerih ustroj in pomen je lepo opisal g. M. Štibler v letošnjem žepnem kmetijskem koledarju.

Inž. Teržan:

Kako kolobari čas žetve po svetu.

Največji praznik za kmeta je čas žetve. V žetvi se povrne kmetu trudapolno delo in pozabijo skrbi in vse nevolje, ki jih je prenašal celo leto. Od žetve je odvisno tudi nadaljno njegovo gospodarjenje in način življenja v njegovi družini.

Čas žetve pa ne pride na celem svetu ob istem času. Zorenje se ravna po klimatičnih činiteljih, t. j. po toploti, svetlobi, vlagi, nadmorski višini, položaju, i. t. d. Klima in zemljišče določujeta mero uspevanja in razvitka gospodarskega rastlinstva in čas zorenja. Cela naša zemlja se baš radi različnih klimatičnih prilik deli v razne pasove, z različnim rastlinskim pokrovom. Tako na pr. uspeva v zmernem pasu (Centralna Evropa) jako dobro: pšenica, koruza, ječmen, rž, oves, dočim kava, čaj, oljka, pamuk i. t. d. tu ne uspeva. V hladnem pasu prevladuje gozd (severno). V subtropskem pasu je rastlinski pokrov zelo bujen in šarolik, n. pr.: palme, ciprese, oljke, agave, kaktusi, fige, čaj, kava, riž, pamuk, kaučuk i. t. d.

Roko v roko z temi klimatičnimi in prirodnimi prilikami je i življenje človeka v raznih pasovih sveta različno. Ako vzamemo na pomoč geografsko karto, vidimo, da so gotovi deli zemlje pusti in goli ravno radi klimatičnih in zemljiških prilik, ki človeku ne nudijo možnosti življenja, oziroma v zelo omejeni in primitivni obliki (severni in južni pol, pustinje, alpe i. t. d.). Drugi deli naše zemlje so pa zopet v svoji bujnosti, cvetju in plodu tako razkošni, da zadostuje človeku samo zbirati plodove, ki mu jih priroda nudi.

Različna razdelba solnčne toplote in padavin (ki so odvisne: od bližine, oziroma oddaljenosti od ekvatorja, od meteoroloških in morskih struj, od gorovja) ter ostali vegetativni faktorji uplivajo, da pride čas žetve v poedinih krajih naše zemlje v raznih mesecih leta.

Ko pokriva naša polja debela plast snega in ko vsa priroda spava zimsko spanje, ko se naš kmet zadržuje v hiši blizu gorke peči in opravlja hišne posle, takrat doni vesela pesem žanjic po širnem polju dolnjega dela Južne Amerike in v Avstraliji. Mlatilni stroji in lokomobile, kosilni stroji in traktorji buče pod vodstvom agilnih farmerjev svojo delovno pesem (j a n u a r !).

Čas žetve kolobari po svetu in ne mine niti eden mesec v letu, v katerem se ne bi nekje na svetu vršila žetev. Ko žanjemo

mi naša polja v mesecu juliju, žanjejo jih tudi v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Čehoslovaški, Ogrski, Poljski, Rumuniji, južni Rusiji, južni Kanadi in v poedinih krajih Združenih ameriških držav. Od nas se preseli čas žetve na sever. V mesecu avgustu žanjejo v Belgiji, Holandiji, na Danskem in v Angliji. V mesecu septembru na Švedskem, Norveškem, Litvi, v severozapadnem delu Rusije in v Severni Ameriki. V mesecu oktobru žanjejo v južni Afriki. Decembra je čas žetve v vzhodni Indiji in na otokih med Indijo in Avstralijo. Februar in marec žanjeta v gornjem delu južne Amerike in v centralni Afriki in Indiji. April je čas vesele žetve v južnem delu severne Amerike, gornjem delu Afrike in srednjem delu Azije. Naš cvetoči maj je čas žetve v srednjem delu Amerike, in v severozapadnem delu Afrike. V mesecu juniju pa žanjejo naši južni sosede: v Južni Srbiji in ostalem Balkanu, v Italiji, Španiji in v Mali Aziji.

Naša zemlja je torej stalno v cvetju in v plodovih, sedaj tu, sedaj zopet tam. Naša zemlja je stalna samo v spremembi!

ORGANIZACIJSKI VESTNIK.

Zveza je priredila dne 28. in 29. januarja s pomočjo Krajevne organizacije SKS v Radomljah in Okrajne organizacije SKS v Kamniku uspeli kmečko-gospodarski tečaj v Radomljah. Natančneje bomo o tem poročali v prihodnji številki.

Poziv! Vsa naša društva so dolžna poslati Zvezi, v kolikor tega niso že storila, spisek odbora in imenik svojih članov. Tudi prispevke po Din 2.— od člana za Zvezo je poslati čimpreje. Le tista društva, ki store to svojo dolžnost, bomo smatrali za člane Zveze, druga društva pa se z zanemarjanjem te dolžnosti sama izključujejo.

Naše društvo v **Vel. Loki** je priredilo v nedeljo 29. januarja predavanje „O metiljavosti in drugih invazijskih boleznih pri živini“. Predaval je živino-zdravnik iz Novega mesta g. Stupar. Hvala mu!

Naše glasilo mesečnik „Gruda“ je dosedaj izdajala Kmetška tiskovna zadruga. Zveza naših društev je zadrugo pri izdajanju njenega glasila premalo podpirala. Število naročnikov je bilo majhno, še manjše pa je bilo število sodelavnikov. Vsled tega je čisto razumljivo, če je Tiskovna zadruga zahtevala od Zveze naših društev, da se zavzame za „Grudo“, da svoje glasilo takorekoč izdaja sama Zveza, se briga za naročnike in posebno tudi za sodelavce in urejevanje lista. To nalogo je prevzel poseben Konzorcij za izdajanje „Grude“, ki je sestavljen iz ožjega odbora Zveze in še nekaterih drugih izkušenih mož, tako g. Miloša Štiblerja, Dolje Šauerja itd. Naloga Konzorcija bo, da nudi v

prijetni obliki zanimivo čtivo našim članom, tako čtivo, ki bo vedrilo srce, bistrilo um in ki bo obenem zabavno in koristno. „Gruda“ bo predvsem priobčevala zanimivo povest znanega pisatelja Jože Lovrenčiča: „Pereči ogenj“. Povest je vzeta iz kmetškega življa in se odigrava na Goreniskem. Razen tega bomo skušali priobčevati članke o najvažnejših točkah našega programa ter razmotrivanja o perečih političnih in gospodarskih vprašanjih, ki so s tem v zvezi. Skušali bomo nuditi kaj koristnega in zanimivega iz gospodinjstva in ročnih del za naša dekleta, ki si šivajo balo. Posebno bi pa radi napravili iz „Grude“ družaben list naših kmetških fantov in deklet, list, v katerem bi fantje in dekleta iz ene vasi obveščali o svojih dogodkih fante in dekleta iz druge vasi. Teh poročil pa seveda ne bomo mogli priobčevati, če ne bomo imeli v vsaki vasi dopisnika, člana, ki nam bo te novice sporočal. Pozivamo društva, naj se pobrigajo v svoji vasi za takega dopisnika. Predavatelj, ki pride z živo besedo med Vas, fantje in dekleta, je navadno zelo prijazno sprejet in ga Vi z veseljem in pazno poslušate. Toda predavatelj pride lahko samo sem in tja v Vašo sredo, — „Gruda“ pa prihaja k Vam redno vsak mesec in če tudi samo s pisano besedo, vendar s prijateljsko, z zanimivo in koristno besedo. Duh nas druži v enoto in ta duh najbolj širi in zastopa „Gruda“. Zato je dolžnost vsakega člana, da „Gruda“ naroči, jo z veseljem sprejme v svojo hišo in jo prebira. — Čim več bo naročnikov tembolj bo tudi „Gruda“ zanimiva in obsežna. Ni torej odvisno samo od Konzorcija, kakšna bo „Gruda“, temveč je odvisno tudi od Vas. Naročajte torej „Gruda“ in dopisujte v „Gruda“!

Novoustanovljena društva. V Sovodnji nad Škotjo Loko se je na novo ustanovilo dne 18. decembra 1927 Društvo kmetških fantov in deklet. V društvu se je vpisalo lepo število članov, ki so si izvolili za predsednika Antona Jerba, podpredsednika Franca Vašlja, za odbornike in namestnike pa Franca Eržena, Franca Freliha, Karla Slabeta, Franca Podobnika, Franca Burnika, Marijo Peternel, Vinka Vašlja, Jakoba Bajta, Antona Pagona, Marijo Burnik. Nadzornika sta Franc Pagon in Danijel Slabe. Tajništvo je prevzel marljivi Franc Eržen in ker se bodo tudi drugi odborniki in člani marljivo poprijeli dela, pričakujemo, da bo to novo ustanovljeno društvo uspešno delovalo. Ustanovnega občnega zbora se žalibog ni mogel udeležiti delegat Zveze, ker je ravno tedaj nastopila huda zima in prometne težkoče, ki jih z obzrom na veliko oddaljenost Sovodnje ni bilo podcenjevati. Upamo, da bo to društvo lahko obiskal delegat Zveze v zgodnji spomladi in da se bo do tedaj društveno delovanje že krepko razvilo. — Na praznik dne 6. januarja 1928 je bil ustanovni občni zbor novega društva kmetških fantov in deklet v **Dupljah pri Tržiču**. V društvu se je vpisalo okrog 60 fantov in deklet, ki so se mnogoštevilno udeležili ustanovnega občnega zbora in si izbrali sledeči odbor: predsednik Ciril Zupan, odborniki in namestniki Josip Rozman, Andrej Kuhar, Josip Teran, Justina Štular, Janez Toporš, Marija Šter, Josip Rakovec, Josip Urbanc, Marija Urbanc ter nadzornika Ignac Kuhar starejši in mlajši. Na občnem zboru je tolmačil program društva in društvene resolucije delegat Zveze iz Ljubljane. Ker so fantje in dekleta zelo željni društvenega življenja tako radi izobrazbe kot radi zabave, upamo, da se bo novi odbor potrudil, da v tem pogledu nudi svojim članom čim več. Zveza bo odbor pri tej nalogi podpirala. Nadejamo se, da bo delo tega društva v tem rodilo obilega sadu. Takoj na občnem zboru se je naročilo 11 fantov in deklet na naše glasilo. Posnemajte jih tudi drugod!

Ta ustanovni občni zbor je otvoril tovariš Štular s sledečimi besedami: Prijatelji — kaj je društvo? Društvo tvori skupina ljudi, ki s svojim programom povedo, kaj hočejo, s svojimi pravili pa razdele delo za ustvaritev tega programa med seboj. Največ dela se naloži društvenemu odboru, ki je v prvi vrsti poklican, da dela v imenu društva. Glavna stvar vsakega društva je njegov program. Po programu se tudi dele vsa društva v verska, kulturna, gospodarska, politična itd. Če ima društvo slab program, je slabo. Zato, kjerkoli se pojavi kako društvo, je treba najprej skrbno premotriti njegov program. In če je ta program dober, potem lahko brez skrbi postanemo člani dotičnega društva. S tem, da smo se vpisali v društvo, pa še nismo postali pravi člani. Pravi člani društva postanemo šele, kadar delujemo po svojih močeh, da društvo doseže svoj cilj, vresniči svoj program. Pri tem posameznik ne sme postopati po svoji glavi, temveč po družtenih pravilih in sklepih društvenega občnega zbora in tam izbranega odbora. Mogoče bo kdo rekel, da je društvo neumnost. V odgovor na to vas pozivam, da se ozrete malo okrog. Ali niso okrog nas sama društva — država je društvo, občina je društvo, cerkev je društvo itd. Če so država, občina, cerkev itd. društva, ali je potem društvo neumnost? Pa bo zopet kdo ugovarjal: „Če je že toliko društev, kaj pa je treba potem ustanavljati še nova?“ Že preje smo rekli, da ima vsako društvo svoj program, svojo nalogo. Država varuje življenje in imetje svojih državljanov, občina vrši manjša samoupravna dela, naloga cerkve je, da skrbi za duše svojih vernikov, naše društvo pa se imenuje „Društvo kmetских fantov in deklet“ in ima pravico obstoja zato, ker je njegov program skrbeti za izobrazbo in napredek naših fantov in deklet v duhu kmetских potreb. Kmetški človek mora postati samozavesten in sposoben, da se ne bo nikogar bal in sam sebi pomagal.

Ustanovitev novega društva kmečkih fantov in deklet se pripravlja v **Dramljah pri Celju**. Priprave vodi tovariš Franjo Mastnak iz Šedine. Svojemu društvu žele dati še posebno ime „Detelja“, kar se nam posebno dopade. Vsako društvo kmečkih fantov in deklet naj bi si nadelo še svoje posebno ime, ki naj bo izraz naše duševne svežosti in poleta duha. — Dalje se ustanavlja novo društvo v **Leskovcu pri Krškem**. Priprave vodita Ivan Sikošek, Žadovinek in Franc Žnidaršič ml. iz Leskovca.

RAZNOTEROSTI.

Proslava petdesetletnice Otona Župančiča. Redko slavje je doživela naša lepa Slovenija. Slavila je moža, ki je z večjo in spretno roko v pesniški obliki opisal krasote naše zemlje, ki je dokazal lepoto našega jezika tako, da so postali pozorni na nas, mali narod, drugi veliki kulturni narodi in so nas začeli spoštovati in ceniti. Upravičeno je bilo tedaj, da smo se Slovenci vsaj malo odložili temu možu. Ob Župančičevi petdesetletnici so se strnili vsi brez razlike strank in naziranj ter dali izraza svoji hvaležnosti. Redko slavje je bilo to! Navadno se naučimo ceniti človeka šele tedaj, ko ga ni več med nami. Tokrat smo napravili izjemo. Vrsto svečanih prireditev je otvorila mladina, ki je v soboto, 21. januarja priredila Župančičevo proslavo v narodnem gledališču v Ljubljani. Akademija, ki jo je priredil „Svet slušateljev ljubljanske univerze“ je

sijajno uspela. Mladini se je zahvalil pesnik sam, poudarjajoč, da je bodočnost njena. Drugi dan, v nedeljo, je na svečan način izročil ljubljanski veliki župan Župančiču kraljevo odlikovanje. Zvečer se je vršila v gledališču velika akademija, katero je otvoril pisatelj Finžgar s krasnim govorom. Sledile so recitacije in pevske točke ter eno dejanje Župančičeve drame „Veronika Deseniška“. Po akademiji se je vršil komers v veliki dvorani hotela „Union“, ki je tvoril višek vseh prireditvev. Tu so se poklonile velikemu pesniku vse naše kulturne organizacije in sploh vsi sloji. Zastopane so bile tudi hrvatske in srbske kulturne ustanove ter francoske. Globoko ginjen se je zahvalil slavljenec trdeč, da veljajo vse te prireditve ne njemu, marveč slovenski besedi, slovenskemu duhu in slovenski umetnosti.

D.

† **Dr. Demeter Bleiweis - Trsteniški.** Slovenski narod je izgubil zopet enega svojih vrlih sinov. Tokrat je bela žena terjala svojo žrtev iz vrst naših zdravnikov. Dne 10. januarja je zatisnil za vedno svoje oči Dr. Bleiweis, šef zdravnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Malokatero ime je med našimi ljudmi tako znano kot pokojnikovo. Pokojni dr. Bleiweis je užival velik sloves i kot zdravnik, i kot prijatelj in dobitnik ljudstva. In kot takega se tudi s hvaležnostjo spominja naš list.

D.

Slovenska Matica namerava za leto 1929. obnoviti „Knezovo knjižnico“. V ta namen vabi slovenske pisatelje, da ji pošljejo do 1. novembra 1928. leta rokopisov poljubne pripovedne vsebine na običajen način: z geslom pri spisu in s svojim imenom v posebnem pismu.

Odbor.

Nova velika javna knjižnica v Pragi. Mesto Praga dobi v kratkem novo centralno knjižnico, ki bo zares v ponos zlati Pragi in ki bo pričala, da se smejo naši severni bratje z vso upravičenostjo prištevati med najkulturnejše narode. Nova knjižnica bo nastanjena v veliki, nalašč zato zgrajeni 7 nadstropni palači. Zemljišče, na katerem stoji ogromna stavba, je darovala mestna občina praška, ki je tudi prevzela nase vse stroške notranje opreme. Celokupne gradbene stroške, ki — če se pomisli, da je to velika sedemnadstropna palača — niso ravno majhni, je pa prevzela nase Praška mestna zavarovalnica, ki hoče na ta, ne ravno običajni način proslaviti 60 letnico svojega obstoja. Velika zgradba pa ni zamišljena samo kot knjižnica, ampak tudi kot velik kulturni zavod sploh. Poleg čitalniških prostorov, bodo tudi dvorane za študiranje in sicer 4 velike čitalnice po 30 m dolge in 8 m široke. Za mladino bo v novem poslopiju rezervirana velika čitalnica in dvorana, kjer bodo za njo uredili posebno gledališče z lutkami. V dveh predavalnicah za 700 in 250 oseb se bodo vršila javna predavanja. Centrala mestnega ljudskega izobraževalnega sveta bo tu prirejala svoja politično-gospodarska in socialna predavanja. Tudi na one reveže, ki so izgubili božji dar vida, niso pozabili. Uredili bodo posebno knjižnico in čitalnico za slepe, ki bo preskrbljena s posebnimi knjigami, prirejenimi po Brajlovmem sistemu. Razentega se bodo v novem poslopiju prirejale razne umetniške in druge razstave in izložbe. Koliko bo pa knjig v tej ogromni palači? Preko enega milijona! In ni čuda, da bo za vzdrževanje in urejevanje te velikanske knjižnice potrebno lepo število uradništva. Pa nič zato! Koliko dobrega bo storila nova knjižnica! Marsikoga bo rešila pred slabo družbo in njenimi zli posledicami. Ali ne bo zavil mladenič rajši v svetle, prijazne in gorke dvorane knjižnice kakor pa v zakajeno beznico? Pustimo naštevaje dobrih strani knjižnic, saj jih vsakdo priznava, kdor je količjak uvideven. Kake

uspehe bo imela nova kulturna ustanova v Pragi, bomo pa poročali v naši „Grudi“, ko dobimo tozadevna poročila. **D.**

Početki brezalkoholne proizvodnje v Hrvatskem Zagorju. V Marijini Bistrici so napravili lani 4 kmetje za poizkušnjo skupaj 655 litrov brezalkoholnega grozdnega, hruškovega in jabolčnega soka z Baumannovim pasterizatorjem in po navodilih zagrebškega higijenskega zavoda. **e.**

Srečna dežela. V mestu Londonderry v Novi Škotski, bo te dni prodana kaznilnična zgradba, ker je že več kot 12 (dvanajst!) let prazna in pusta. Že več kot 12 let nima mesto niti enega zločinca, katerega bi se moglo zapreti. K temu nečudenemu slučaju visoke morale so največ doprinesle močne in velike abstinentne organizacije in njihov velik vpliv na družabni red.

Koliko porabijo Bolgari za — strupe? Leta 1926 so Bolgari popili na osebo po 130.3 litrov vina, 20.7 litrov piva ali izraženo v absolutnem alkoholu 4.6 kg na osebo. Razentega so pokadili po 3.1 kg tobaka na osebo.

Kaj je prinesla prepoved uživanja alkohola v Ameriki?

V januarju l. 1920 so Zedinjene države severne Amerike sprejele zakon, s katerim se zabranjuje uporaba vseh alkoholnih pijač, ki vsebujejo več kot pol od sto alkohola, ker se je popolnoma dokazala njegova škodljivost za človeško zdravje, rodbino in narod.

Evo, kaj je prinesel ta zakon:

1. Boljše zdravje. Znatno so zmanjšani vzroki obolenja. To je izjava zveze zavarovalnih društev v l. 1926.

2. Rešenih je milijon duš. Znatno je zmanjšana otroška umrljivost (po statistiki umrljivosti v Zedinjenih državah).

3. Število prestopkov je znižano za 37.7% napram l. 1910, ko se je še pilo.

4. Število onih, ki so bili kaznovani radi pijanstva je zelo padlo. Padlo je število za 500.000 v teku 7 let odnosno 53%.

5. Umiranje radi alkoholizma se zmanjšuje za 3.300 letno.

6. Na univerzah in kolegijah se zelo malo pije (samo šest od sto).

7. Gospodarski pogoji so mnogo boljši v l. 1920—1925. Število vlagateljev v hranilnice se je povečalo za 23 milijonov oseb. Vsota vlože nega kapitala znaša 8.000.000.000 dolarjev.

8. Novih hiš je čimdalje več. Do danes je zgrajenih 3 krat več hiš kot pred l. 1920.

9. Splošni pogoji domačega življenja so se zboljšali za 30% po poročilih „Vojske Spasa“.

10. Javna pomoč. Otroci so bolje oblečeni in hranjeni. Domače zdravstvo je vzorno. Pomoč, ki se daje rodbinam radi roditeljskega pijančevanja, je znižana za 50%.

11. Prehrana narodna posebno otročja se je zelo poboljšala. Mleka se porabi letno 2.400.000.000 litrov. *ca 1*

12. Zelo se je zvišala uporaba sladkorja, grozdja, zelenjave, sadja in brezalkoholne pijače.